

A süllőnevek történeti-etimológiai vizsgálata

Hosszúkás testű, izletes, szálkátlan húsú sügérféle ragadozó halak. A nembe a következők öt faj tartozik: *kősüllő* 'Sander volgensis', *északi süllő* 'Sander vitreus', *kanadai süllő* 'Sander canadensis', *tengeri süllő* 'Sander marinus' és *fogas süllő* 'Sander lucioperca', valamint egy hibrid fajta, a *fehértő* (fogas süllő ikrás × kősüllő tejes).

KŐSÜLLŐ J. Sander volgensis (VN. 6636). Zömökebb a fogas süllőnél, és jóval kisebb. Háta zöldes, kékesfekete csikok díszítik. A fogas feltűnő „ebfogai” a kősüllő szájában nincsenek meg.

1887: *kő süllő* 'Lucioperca volgensis' (HalK. 2: 670), 1897: *kősüllő* (Termtud.Közl. 339: 595), 1902: ua. (Jankó 309), 1914: ua. (RévaiLex. 12: 181), 1925: ua. (uo. 17: 222), 1929: ua. (BrehmHal. 1: 323). Alakváltozata a népnyelvi *kövisüllő* (Bálint 1: 424) és a *kűsüllő* (Kovács 17), bizonytalan adat 1542-ből a *kövi hal* (HalK. 2: 109; 1887: *kövi hal* [uo.]), amelyről Herman Ottó azt írja, hogy „alkalmasint a Lucioperca volgensis” (uo.). Más forrásokban azonban a Cobitis barbatula és a Gobio fluviatilis neve. A *kősüllő* szaknyelvi név, főnévi faji jelző áll egyszerű nemi névvel. A magyar terminus pontos megfelelője a faj ausztriai ném. *Steinschill* (VN. 6636) neve, a magyar név tükörfordítása.

Számos társneve közt a *dandár süllő* (Dankó 458) bodrogtközi elnevezés, más forrásban nem szerepel. Valószínűleg népetimológia eredménye, és a kősüllő *bandár* nevével függ össze. Ezt a népnyelvi *bandár* (VN. 6636; 1887: ua. [HalK. 2: 772], 1902: ua. [Jankó 309], 1908: ua. [Nyr. 37: 190], 1929: ua. 'Lucioperca volgensis' [BrehmHal. 1: 323]; N. Fonyódon és Baján ÚMTsz. 1: 333: *bandár* | Szegeden Bálint 1: 424: *bondárhal* | Körösök alsó folyásán Gyurkó 166: *bandár* 'kősüllő') nevet a nyelvjárásokból jegyezték fel. 1887-ben azt írta Herman Ottó, hogy a *bandárt* Baján némely német eredetű halász nevezi így szalagos tarkaságáról < ném. *Band* 'sáv' (HalK. 2: 772), 1919-ben Unger Emil szerint is „magyaros német név” a magyarországi német halnevek között (Unger 73). Kniezsa István pedig Beke Ödön (Hal. 33: 50) és az EtSzt. (1: 271) nyomán a magyar halnevet szláv jövevényszónak tartja; vö. szbhv. *bàndār* 'Perca fluviatilis' (SzlJsz. 75), *bandras* (Vutskits 171), *bandal*, *bandariče* (Medić 1), hv. *bandar* 'ua.' (W.). Mivel azonban csak ebben a szláv nyelvben van meg ez a halnév (ott is 'sügér' jelentéssel), valószínűleg éppen fordítva áll a dolog, az ottani szó való a magyarból. Sem német, sem szláv eredetű tehát, hanem a magyarban elterjedt belső nyelvi fejlemény, minden bizonnyal a *bandázik*, *bandázó* szavunkból. A halnév magyar eredetének igazolására l. még a következő néprajzi adatot 1944-ből: „*bandázik* a süllő: csoportban jár” (MNY. 40: 247).

Földrajzi névvel, az egyik fő honossági vizének, az oroszországi Volga folyónak a nevével alkották *Volga-süllő* (uo.; 1868: *volgai süllő* [Kriesch 90], 1882: ua. [Chyzer 5], 1945: *volgasüllő* [Ujld. 495]), valamint fr. *sandre du Volga* (VN. 6636; 1910: ua. 'Lucioperca volgensis' [Bull.Soc. Nat. 57: 180], 1931: ua. [Pellegrin 332]), ang. *Volga sander*, *Volga pikeperch*, amerikai ang. *Volga perch*, or. *вожжский судак*, szlk. *zubác volžský*; sv. *volgagös* (FB.), ausztriai ném. *Wolgazander* (uo.; 1798: *Wolgafander* 'ua.' [Donndorf 498], 1933: *Wolgazander* [Lukács 35]), ukr. *судак волзький* (W.) elnevezését. A *Volga-süllő* a kősüllő elavult szakirodalmi neve, nyilván a korábbi latin szaknyelvi *Lucioperca volgensis* (1789: *Lucioperca Volgenfis* [GmelinSyst.Nat. 1.3: 1309], 1828: ua. [Cuvier 1: 117]) binómen alapján keletkezett.

Ugyancsak őshonosságra utal a népnemes *orosz süllő* (1894: ua. [Vad.Versl. 7: 62]), valamint az 'orosz korcs vagy fattyú süllő' jelentéssel a ném. *russische Bastardzander* (1832: *ruffische baftardzander* 'Lucioperca volgensis' [Cuvier-Voight 2: 196]), fr. *sandre bâtarde de Russie* 'ua.' (1931: ua. [Pellegrin 332]), továbbá a cs. *сандат východní* (FB.), azaz 'keleti süllő' neve. Szintén népnévvvel alkották *tót süllő* (Dankó 485; 1887: ua. [HalK. 2: 835], 1902: *tótsüllő* [Jankó 309], 1929:

ua. 'Lucioperca volgensis' [BrehmHal. 1: 323], 1932: süllő, ha ez barna, neve: *tótsüllő* [Népr.Ért. 24: 40]; N. Bodrogekben MTsz. 2: 769 | Tihanyban Viski 51: ua.) nevét. Az a magyarázata, hogy a keszthelyi halászok úgy tudták, hogy halasításkor, a 1890-es évek elején a Balatonba került, csehországi származású süllőivadékkal került ez a hal a tóba. A *cseh süllő* (UMTsz. 1: 777; 1902: *csehsüllő* [Jankó 309]) balatoni népi elnevezés természetesen rokon a *tót süllő* névvel, a névadási szemlélet háttere ugyanaz. A Wittlingauban (ma Trebon, Csehország) működő süllőszaporítási telepről szerették be eleinte a balatoni kötelező kihelyezéshez a süllőikrát. Szintén népnévvel, etnikai preferenciával alkotott terminus a ro. *şalău armenesc* (1909: ua. [Antipa 20]), azaz 'örmény süllő' elnevezése.

A *vadsüllő* (VN. 6636; 1887: *vad süllő* [HalK. 2: 837], 1929: *vadsüllő* [BrehmHal. 1: 323]; N. Körösök Gyurkó 166: *vadsüllő* | Unger 71: ua.) a süllőnél kevésbé értékes és kisebbre növő kősüllő megkülönböztető jelzős neve. Tihanyban jegyezték le a *bockasüllő* (1904: *bocka süllő* [Vutskits 14]) terminust, az összetételben a *bocka* előtag a hal kedvelt tartózkodási helyére utal. A Balatonnál ugyanis a *bocka* (vagy *dörc*) szó jelentése halásztopográfiai gyűjtésekben 'tözegecs, agyagos, kemény talaj'. A fonyódi halászok így magyarázták: „A hal a boczkán végzi összegyűvetelét, s a küen a fürdést [ívást]; boczka kemény agyag pad, se kü, se föld ...” (Jankó 326). A *tarka süllő* (Bálint 1: 424; 1887: *tarkasüllő* [HalK. 2: 764], 1929: ua. 'Lucioperca volgensis' [BrehmHal. 1: 323]; N. Szigetköz, Kovács 17: ua.) társneve a fogasnál színesebb kősüllő nyelvjárási neve. A *furkóhal* (Népr.Ért. 13: 115: ua. | UMTsz. 2: 537: ua.) a Közép-Tisza vidékén ismert név, a hal hengeres alakját írja le. „A furkóhalat olyannak tartja [ti. a tiszai halász], mint a süllőt” (uo.). *Csikos süllő* (Kovács 11) szigetközi nevének sávós, sötét-világos váltakozású hátszíne az alapja. A kősüllőnek a fogas süllőnél határozottabb, sötétebb harántcsíkjaire utal rom. *şalău vărgat* (FB.; 1909: *Lucioperca volgensis: şalău vărgat* [Antipa 19]) neve is, amelynek ugyanúgy 'csikos süllő' a jelentése.

A kősüllő latin szaknyelvi *Sander volgensis* nevét Johann Friedrich Gmelin adta 1789-ben (GmelinSyst.Nat. 1.3: 1309), színominer neve a *Lucioperca volgensis* és a *Stizostedion volgensis* (uo.). Idegen nyelvi neve az észti *jökoha* (FB.), a sügér ném. *Barsch* (EL.) névvel az ukr. *bersh* és le. *sandacz bersz* (FB.), azaz 'süllősügér', valamint a süllő orosz nevével alkotott tör. *sudak balığı* (uo.), vagyis 'süllőhal'. Társneve a törökben az *uzunlevrek balığı* (uo.), azaz 'hosszúsügér hal'. Az oroszban és a tatárban *sula* (1885: ua. 'Lucioperca volgensis' [Fisch.Z. 9: 119]) és *nodcydak*, *нодцудок* (VN. 6636; 1828: *podsulac* [Cuvier 1: 118], 1832: *podsulack* 'Lucioperca volgensis' [Cuvier-Voight 2: 196], 1855: an der Wolga *podsulak* [Arch.Nat. 1: 210]). Ugyancsak orosz társneve a *судак-берс* (VN. 6633), azaz 'süllő-sügér', valamint a földrajzi névvel, egy tó nevével alkotott *ковжский судак* (uo.).

A Don és a Dnyeszter mentén, valamint a Dnyeper és Bug torkolatvidékén használatos or. *секреть* (RF. 139; 1828: *secreet* [Cuvier 1: 118], 1832: ua. 'Lucioperca volgensis' [Cuvier-Voight 2: 196], 1855: *sekret* am Don [Arch.Nat. 1: 210], 1856: *секреть* [Bull.Soc. 57: 339], 1888: *sekret* [Am.F. 13], 1894: ua. [Allg.Enc.Forst. 8: 502], 1903: ua. 'ua.' [Am.F. 14]) társneve megvan más szláv nyelvekben is; vö. ukr. *sekrét, sekrétyk* (SNPol. 2: 457), le. *sekret* 'Lucioperca volgensis' (uo. 1: 377). 1909-ben, a Duna-deltában a kősüllő rom. népnyelvi *sekret* (Antipa 20) nevét is adatolták. Az Aspro zingel faj le. *czop*, szbhv. *čep* (SNPol. 2: 45) nevével függ össze a kősüllő morfológiai jellegzetességére utaló ukr. *čopyk* (uo. 2: 457), *čap*, or. *čop* (RF. 138; 1856: *чопь, чонок* 'Lucioperca volgensis' [Bull.Soc. 57: 339]) elnevezése. Alakleíró név, a hal hengeres teste a névadás indítéka, a csaphoz hasonlítás alapja. Aterkült a Duna-deltában a román népnyelvből is; vö. 1909: *chiopic, ciopic* 'ua.' (Antipa 20). Társneve még a ném. *Eiszander* (VN. 6636), ennek 'jégsüllő' a jelentése. Alapja valószínűleg az, hogy a kősüllőt télen a befagyott vizeken – léket vágva – a jég alatt is fogják.

A kősüllő *berschik* (1924: ua. [RévaiLex. 17: 222]) neve a németből való; vö. ném. *Berschik* (FB.; 1604: *Berfich, Berfick, Berfig, Berfing* [Ges.Med. 699], 1606: ua. [GesnerNom. 302], 1670: *Berfich* 'Perca' [Gesnerus red. 171], 1686: ua. [Hist.Pisc. 292], 1795: ua. [Allg.Pol-Lex. 4: 905]), 1828: *berschik* [Cuvier 1: 118], 1855: *Berfchik* [Arch.Nat. 1: 210], 1869: *Berfchik* der Rufflen 'ua.' [Brehm 5: 478], 1879: *Berfchik* [BrehmsT. 3.2: 37], 1885: ua. [Fisch.Z. 9: 119], 1888: *Berschik* [Am.F. 13], 1894: *Berfchik* 'ua.' [Allg.Enc.Forst. 8: 502], 1903: *Berschik* [Am.F. 14], 1905: *Berschlik* [Meyers 2: 728], 1933: *Berschik* [Lukács 35]). Ez a neve a sügér alnémet. *Bersich* (Et.Wb. 53), ném. 1604: *Berfich, Berfick, Berfig, Berfing* (Ges.Med. 699), 1861: *Perfich* (Univ.Lex. 12: 847), nyelvjárási *Bärschke, Bärsig, Berschke* (www.ittiofauna.org) nevére vezethető vissza. Az olaszban

is tájnyelvi *persego*, *persec*, *persero* Veneto; *persic*, *persech*, *persigh* Lombardia stb. (uo.), szaknyelvi *persico* (FB.; 1686: *perfico* [Hist.Pisc. 292]) a sügér neve.

FEHÉRKÖVES A szakemberek szerint az új halfajta lassabban nő ugyan, mint a fogas süllő, viszont a kősüllőnél gyorsabban, ráadásul ellenállóbb, és jobban tűri az oxigénhiányt.

Az elnevezést egy hibrid süllő (fogas süllő ikrás × kősüllő tejes) kapta a kutatóktól 2009-ben (ActaZool. 55: 39). Világos testszínére utal a névben a *fehér* jelző, az elnevezéshez az egyik szülő, a kősüllő nevét is felhasználták. A kutatók beszámoltak arról, hogy a fogas süllő és a kősüllő közötti hibridizációnak sem morfológiai, sem biokémiai akadály nincs (uo. 39–54).

ÉSZAKI SÜLLŐ *J. Sander vitreus* (W.). A Nagy-tavak, a Mississippi és mellékfolyói vizeiben, Arkansasig honos. Akár 1 m hosszúra is megnő, ízletes húsa keresett a piacokon.

Észak-Amerikában honos faj, erre utal nevében a faji jelző. Társneve is *amerikai süllő* (SzMSzt.), ez a honosságra utaló jelzővel alkotott név megvan más nyelvekben is; vö. le. *sandacz amerykańskiv* (EL.), fr. *sandre américain* (uo.; 1828: *sandre d'Amérique* 'Lucioperca americana' [Cuvier 2: 122]), ném. *amerikanischer Zander* (FB.; 1832: *amerikanischer Sander* 'ua.' [Cuvier–Voight 2: 196]).

A latin szaknyelvi *Sander vitreus* binóment Samuel Latham Mitchill adta 1818-ban, szinonim neve a *Stizostedion vitreum vitreum* (Mitchill 247). A latin *vitreus* faji jelző jelentése 'üveges', a nagy, ezüstös szemek természetére utal. Ilyen a faj ang. *glass eye* (FB.; 1818: *glass-eye* 'Perca vitrea' [Mitchill 247], 1842: ua. [Zool.NY. 4: 18], 1877: *glass eye* 'Stizostedion vitreum' [Bull. 1: 46], 1882: *glass-eye* 'ua.' [Syn.F. 3: 525], 1888: *glass eye* [Am.F. 14], 1896: ua. [Bull. 47: 1021], 1903: ua. [Am.F. 14], 1919: *glass eyed pike* 'ua.' [Henshall 157]), vagyis 'üvegszem, üvegszemű csuka' elnevezése is. Ez az angol név volt a mintája a faj ném. *Glasaugenbarsch* (W.), azaz 'üvegszemsügér' és sv. *glasöngöns* (EL.), vagyis 'üvegszem süllő' nevének. Szintén sajátos, nagy, matt fényű, ezüstös szemű utal ang. *white eye* (1896: *white-eye* 'Stizostedion vitreum' [Bull. 47: 1021]), fi. *valkosilmäkuha* (W.), vagyis 'fehérszem süllő', ang. *marble eye* (FB.), azaz 'márványszem', valamint ang. *walleye*, *wall-eyed pickerel*, *wall-eyed pike*, *wall-eyed* (uo.; 1877: *wall-eyed pike* 'Stizostedion vitreum' [Bull. 1: 46], 1888: ua. és *wall-eye* [Am.F. 13], 1896: *wall-eyed pike* [Ann.Rep. 2: 240], 1903: ua. [Am.F. 13], 1904: ua. [Am.Nat.Hist. 387], 1914: *wall-eyed* [uo. 4: 192], 1919: *wall-eyed pike* [Henshall 157], 1926: *wall-eye* 'ua.' [Hubbs 58]) neve is.

A halak pontatlan meghatározással vagy helytelen fajnévvel jelölése Amerikában nem ritka, így nevezték az északi süllőt egyszerűen *pike-perch* (FB.; 1842: ua. [Zool.NY. 4: 18], 1877: ua. 'Stizostedion vitreum' [Bull. 1: 46], 1882: ua. [Syn.F. 3: 525], 1896: ua. [Ann.Rep. 2: 240], 1903: *pike-perches* 'Stizostedion grisea / canadense boreum' [Am.F. uo. 12], 1919: *pike-perch* 'Stizostedion vitreum' [Henshall 157]) néven is. A svédéknél szintén használatos ennek alapján a *gäddabborre* (W.), azaz 'csukásügér' neve. Színre utaló faji jelzővel pedig *yellow pickerel*, *yellow pike* (FB.; 1842: ua. [Zool.NY. 4: 18], 1877: ua. [Bull. 1: 46], 1888: ua. [Am.F. 14], 1896: ua. [Bull. 47: 1021], 1899: ua. és *yellow pickerel* [Ann.Rep. 6: 487], 1903: *yellow pike* [Am.F. 14], 1904: ua. [Am.Nat.Hist. 387], 1919: ua. [Henshall 157], 1926: ua. [Hubbs 58]), azaz 'sárgacsuka' jelentésű nevet kapott. Ilyen jelentésű elnevezése a fr. *doré jaune* (EL.) is.

Helyesebb meghatározással, 'sárga süllő' jelentéssel már inkább utaltak a színbeli jellegzetességen kívül a nemű hovatarozásra; vö. or. *жёлтый судак* (W.), ang. *yellow pike perch* (FB.; 1842: *yellow pike-perch* [Zool.NY. 4: 17], 1866: ua. 'Lucioperca americana' [Am.Aq. 89], 1876: ua. 'Stizostedion americana' [Rep. 110], 1904: ua. 'Stizostedion vitreum' [Am.Nat.Hist. 387], 1914: ua. [uo. 4: 192]). A hal hátának zöldes színe az alapja a faj port. *picão-verde* (EL.) és ang. *green pike* (FB.; 1877: ua. 'Stizostedion vitreum' [Bull. 1: 46], 1888: ua. [Am.F. 14], 1896: ua. [Bull. 47: 1021], 1903: ua. [Am.F. 14]) nevének. További társneve az ang. *grass-pike* (1888: *grass pike* [Am.F. 14], 1903: ua. [uo. 14]), azaz 'fücsuka', az ang. *Jack*, *Jack salmon* (FB.; 1876: *Jack* 'Stizostedion americana' [Rep. 110], 1882: *Jack salmon* 'Stizostedion vitreum' [Syn.F. 3: 525], 1888: *Jack*, *Jack salmon* [Am.F. 14], 1919: ua. [Henshall 157]). 1877-ben ang. *white salmon* 'Stizostedion salmoneum' (Bull. 1: 47), azaz 'fehérlazac' néven is említették. Kanadában használatos ang. *dory* (FB.), fr. *doree* (1888: Am.F. 14) neve. Társneve még a dán *hvidøjet sandart* (EL.), vagyis 'vasas süllő', or. *светлонёрый судак* (W.), azaz 'fényescsikós süllő', és holl. *breedbekbaars* (uo.), vagyis 'szélesorrú-sügér', valamint cs. *cadát křišťálový* (uo.), azaz 'kristályos süllő'.

A *Sander vitreus* alfaja a *kék süllő* '*Sander vitreus glaucus*', a Nagy-tavakban, az Erie és az Ontario között endemikus. A 20. század közepéig kereskedelmi szempontból értékes hal volt, ám 1970 óta nem említik, vélhetően a kihalás szélére került. A 'kékcsuka' jelentésű ang. *blue pike* (EL.; 1842: ua. [Zool.NY. 4: 19], 1877: ua. [Bull. 1: 47], 1882: ua. [Syn.F. 3: 525], 1888: ua. [Am.F. 14], 1899: *blue pickerel* [Ann.Rep. 6: 487], 1903: *blue pike* [Am.F. 14], 1919: ua. [Henshall 157], 1926: ua. [Hubbs 3]) és az ang. *blue walleye* (W.), valamint a cs. *cadát modrý* (uo.) és dán *blå sandart* (EL.), azaz 'kék süllő' neveiben a színnév arra utal, hogy a hal háta és az uszonyai kékesek, és az oldalai is ezüstöskékek. Német neve szintén *blauer Glasaugenbarsch* (W.), azaz 'kék üvegszem-sügér'. Tudományos leírója Carl Leavitt Hubbs volt 1926-ban, és a latin szaknyelvi *Stizostedion glaucum*, illetve a ma érvényes *Sander vitreus glaucus* nevet adta neki (Hubbs 3). 1936-ban alfajként sorolták be a *Stizostedion vitreum glaucum* terminussal. A lat. *glaucum* faji jelző jelentése ugyancsak 'szürkés-kék'.

KANADAI SÜLLŐ J. *Sander canadensis* (Hal. 109/4: 24). Észak-Amerikában igen elterjedt faj, homokos és kavicsos fenekű folyók, holtágak lakója. Hengeres teste átlagosan 30–40 cm hosszú.

A faji jelző a hal honosságára utal, akárcsak or. *kanadckuü cydak*, cs. *cadát kanadský* (W.), ném. *kanadischer Zander*; dán *amerikansk sandart*, fr. *sandre canadien* (FB.), szlk. *zubáč kanadský* (SzMSzt.), norv. *canadagjøjrs*, port. *picão-canadiano*, holl. *canadese snoekbaars*, sv. *kanadagös* (EL.) és ang. *Canada pike* (1866: ua. '*Lucioperca canadensis*' [Am.Aq. 89]) nevében. A faj latin szaknyelvi neve 1834-től a *Sander canadensis* (Griffith & Smith 1,62: 3), szinonim neve a *Stizostedion canadense* és a *Lucioperca canadense* (uo.), ezeket ugyancsak a *Kanada* földrajzi névvel alkották.

Homokos fenekű vizek lakója, ezért kapta *homoki süllő* (1873: ua. [Hiv.Ert. 208: 3571]), or. *песчаный судак* (W.), fi. *hietakuha* (EL.), vagyis 'homoki süllő', illetve ang. *sand pickerel*, *sand pike* (FB.; 1877: *sand pike* '*Stizostethium canadense*' [Bull. 1: 48], 1882: *sand-pike* [Syn.F. 526], 1888: *sand pike* [Am.F. 12], 1896: ua. [Bull. 47: 1022], 1903: ua. '*Stizostedion grisea* / *canadense boreum*' [Am.F. 12], 1919: *sand-pike* [Henshall 164], 1926: *sand pike* '*Stizostedion canadense griseum*' [Hubbs 58]), azaz 'homokcsuka' elnevezését. Az ang. *pike* jelentése 'hegyes', egyébként a zoológiában 'csuka'. A *pike-fish* 'hegyes-hal' névből rövidült jelentéstapadással, a jelző a csuka hegyes fejformájára utal.

A faj fr. *doré noir* (EL.), *sandre doré noir*; *sandre doré bleu*, holl. *gouden baars*, *zwarte baars* (W.) elnevezését az aransyárga, a fekete, illetve a kék színnevekkel, holl. *bruine baars* (uo.) nevét pedig a barnával alkották. Az ang. *gray pike* (FB.; 1842: *grey pike*, *grey pike-perch* '*Lucioperca grisea*' [Zool.NY. 4: 19], 1866: *gray pike perch* [Am.Aq. 89], 1877: *gray pike* '*Stizostethium canadense*' [Bull. 1: 48], 1882: *gray-pike* [Syn.F. 526], 1896: *gray pike* '*Stizostethium canadense griseum*' [Bull. 47: 1022], 1899: *gray pickerel* [Ann.Rep. 6: 487], 1903: *gray-pike* [Am.F. 15], 1919: ua. [Henshall 164], 1926: *gray pike* 'ua.' [Hubbs 58]) nevének 'szürkcsuka' a jelentése. A latin szaknyelvi névben szereplő lat. *griseum* ugyancsak 'szürke' jelentésű.

A hal szájformájára utal holl. *smalbekbaars* (W.), azaz 'keskenyszájú-sügér', valamint ang. *horn-fish* (1882: ua. [Syn.F. 526]), vagyis 'kürthál, szarvhal' neve. A holl. *tijgerbaars* (uo.) társnévnek pedig 'tigrissügér' a jelentése, a test csíkozottsága volt a névadási szemlélet háttere. További társneve az angolban a *grund-pike* (1903: ua. [Am.F. 15]), és említették *horse-fish* (1903: ua. [uo.]), azaz 'lóhal', valamint *rattlesnake pike* (1919: ua. [Henshall 164]), vagyis 'csörgőkígyó-csuka' néven is. Igen elterjedt társneve még az angolban a hagyományos *sauger* (EL.; 1877: *sauger* '*Stizostethium canadense*' [Bull. 1: 48], 1882: ua. [Syn.F. 526], 1888: ua. [Am.F. 12], 1896: ua. [Bull. 47: 1022], 1899: ua. [Ann.Rep. 6: 487], 1919: ua. [Henshall 164], 1926: ua. [Hubbs 58]).

TENGERI SÜLLŐ J. *Sander marinus* (VN. 6635). A Fekete-tenger és a Kaszpi-tenger köves fenekű, sekély parti vizeiben honos. Legfeljebb 60 cm hosszú, apró kefefogai mellett az ebfoga nagy.

1836: *tengeri süllő* (HM. 40: 317), 1891: *tengéri-süllő* 'eine roche' (NySz. 2: 1622), 1898: *tengeri süllő* (Földr.Közl. 331), 1929: ua. (BrehmHal. 1: 304). A 'tengeri süllő' jelentésű latin szaknyelvi *Sander marinus* binóment Georges Cuvier adta a fajnak 1828-ban (Cuvier 1: 120), szinonim neve a süllőfajok korábbi neveivel a *Stizostedion marinum* és a *Lucioperca marina* (uo.). Ugyancsak 'tengeri süllő' a jelentése a faj fr. *sandre marin* (W.; 1828: *sandre de mer* [Cuvier 1: 120], 1910: ua. '*Lucioperca marina*' [Bull.Soc.Nat. 57: 181]), ang. *sea pikeperch*, *sea zander*; dán *havsandart*, észt

merikoha, ír *phéirse mhara*, le. *sandacz morski* (FB.), ném. *Seezander* (VN. 6635), *Meerzander* (uo.; 1859: *Meersander* 'ua.' [Bull.Soc. 3–4: 187]), cs. *candát mořský*, azeri *dəniz sifi* (W.), or. *морской судак* (VN. 6635; 1828: *morskoj sudak* [Cuvier 1: 122]) és ro. *șalăul de mare* (1909: ua. [Antipa 20]) nevének. Társneve még az or. *чёрный судак* (VN. 6635), azaz 'fekete süllő'. A sv. *svartahavsgös* (EL.) nevének 'Fekete-tengeri süllő' a jelentése, a faj honosságára utal. Ez a hal az ívásakor felúszik a nagyobb folyók alsó szakaszaira, ez az alapja ang. *estuarine perch* (FB.), azaz 'torkolatisügér' elnevezésének. Az Északi-, a Földközi- és a Fekete-tenger, továbbá az Atlanti-óceán keleti felének legértékesebb tengeri halai közé tartozik egy korábban ugyancsak *tengeri süllőnek* (1898: *tengeri süllő* 'Labrax lupus' [Földr.Közl. 331], 1929: ua. [BrehmHal. 1: 304]) nevezett faj, a *Dicentrarchus labrax* (1758: Syst.Nat. 1: 290).

SÜLLŐ J. Sander lucioperca (FB.). Teste megnyúlt, háta szürkészöld, oldalai ezüstös alapszínűek, a hátról kiindulva a test oldalán szabálytalan alakú sötét sávok húzódnak.

A *süllő* halnevünk személynévként már 1211-ben adathozható (OkISz.: *Silleu*), halnévként 1395 k.: *scillew* (BesztSzj. 299), 1405 k.: *sille* (SchlSzj. 798), 1435 k.: ua. (SoprSzj. 138), 1514: *swllw*, 1519: *silew*, 1521: *sywllw*, 1532: *silew* (OkISz.), 1570 k. *sillö* (ArsMed. 1: 293b), 1589: *swlleot* (SzT. 11: 977), 1590: *süllö* (SzikszF. 81), 1592: *swlleö*, 1632: *swlleö* (SzT. 11: 977), 1647: *süllö* (So. Dits. A4), 1719: *sullyö* (MNY. 39: 156), 1726: *syllö* 'Lucioperca' [Marsigli 4: 22. T.], 1731: *süllö* (Annales 13–14: 165), 1783: in Ungarn *Sylo* [Bloch 2: 66], 1794: Dentex ... *süllö* (Grossinger 3: 19), 1795: *sulö* (Allg.Pol.-Lex. 4: 907), 1828: en Hongrie *silo* (Cuvier 1: 116), 1831: *sylli* (Zoogr.R. 3: 246), 1834: *közönséges süllö* (Tud.Gyűjt.), 1847: ua. (Fényes 83), 1848: *süllö* (Horváth 69), 1868: ua. (Kriesch 88), 1870: ua. (CzF. 5: 940), 1884: ua. (Nyr. 13: 552), 1887: ua. (HalK. 2: 827), 1888: *sullo* in Hungary (Am.F. 14), 1890: *süllöt* (Vadl. 31: 414), 1894: *süllök* (Vad.Verl. 7: 62), 1924: ua. (RévaiLex. 17: 222). A népnyelvből MTsz. 2: 458: *sillö* | OrmSz. 486: *süllö* | Ethn. 1943: 52: *sillér* | ÚMTsz.: *süllér* | VN. 6634: *sül* (1887: HalK. 2: 827) | Gyurkó 168: *sül* | VN. 6634: *süllö* [1887: HalK. 2: 764]. A *süllö* halnév csuvasos jellegű őtörök jövevényszavunk; vö. csuv. *šala* (MNY. 2002: 391), *šela*, baskír *hila*, karakalpak *sila* 'fogas, süllő' (TESz. 3: 628), 1831: tataris *syla* (Zoogr.R. 3: 246). A fogaséhoz hasonló szemléleten alapul, a csuvas halnév a 'fog' jelentésű csuv. *šél* szónak ugyanolyan származéka, mint a magyar *fogas* a *fog* főnévnek. A cseremis *šela-kol* 'fogas' (Tschuw. Lw. 264) ugyancsak csuvas eredetű halnév (*kol* 'hal'). A csuvas halnév a **šilly* *balik* jelzős szerkezetből vált ki, a *šela*, *šela pula* főnév a m. *fogas*, *fogashal*hoz hasonlóan szintén elliptikus alak: *šela pula* > *šela* (MNY. 2002: 391).

Néhány szakirodalmi forrásban (pl. DLw. 246) *süllö* halnevünket tévesen a németből magyarázták, holott éppen fordított a szókölcsonzás, egy bajor-osztrák halnév való a magyarból. A ném. *Zander* mellett ugyanis Ausztriában a magyarból átvett *Fogosch*, illetve az – Alsó-Bajorországban szintén ismert – ugyancsak magyar eredetű *Schill* használatos a süllő neveként; vö. bajor-osztrák *Schill* 'Perca lucioperca' (DWb. 3098); *Schindel* (FB.), *Schiel* (DWbG. 15: 146), *Schill*, *Schilln* 'ua.' (uo. 15: 10; 1558: *Schill*, *Schilln* 'Schillum Germani' [Hist.An. 4: 1288], *Schied* 'Schillum Danubij' [uo. 1289], 1575: *schill*, *shilu* 'Lucio perca' [Fischb. 176b], 1598: *Schill*, *Schiln* [uo.], 1603: *Schiel* 'Lucio-Perca' [Schwenckfeld 433], 1606: *Schill*, *Schilln* [GesnerNom. 316], 1613: *Schilo*, *Schillus* [Aldrovandi 668], Nomine germanico *Schill* vel *Schilln* [uo. 667], 1670: *Schill*, *Schilln* Lucio Perca [Gesnerus red. 182], 1682: *Schied*, *Schill* [Hohberg 2: 511], 1686: *Schindel* 'Schilus Danubii' [Hist.Pisc. 293], 1726: *Schiel* 'Lucioperca' [Marsigli 4: 22. T.], 1738: Lucio-perca, Schilus: *Schindel* [Artedi 39], 1754: *Schil* [Richter 765], 1765: *Schill* [Icht.Bor. 28], 1774: Augsburg: *Schindel*, *Schiel* [Müller 225], 1783: in Oesterreich *Schiel*, in Bayern *Schindel* [Bloch 2: 66], 1790: *Schiel*, *Schindel* [Hb.Thierrg. 153], 1795: Perca lucioperca Schilus: *Schill*, *Schiele*, *Schiel*, *Schindel* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Schill* [Donndorf 497], *Schiln* [Schränk 1: 314], *Schill* [Adelung 3: 1274], 1828: *schil* des Autrichiens [Cuvier 1: 110], 1858: *Schiel* [Heckel-Kner 8], 1869: *Schill* in Süddeutschland 'Lucioperca Sandra' [Brehm 5: 478], 1870: Austria: *Schill* [Dubois 95], 1888: ua. [Am.F. 13], 1903: ua. [uo. 14], 1909: *Schiel*, *Schill* [Meyers 17: 540]). A ném. *Schill*, *Schindel* a felvidéki és erdélyi németeknél is megvan (Berg 69).

A Kárpát-medencébe, a Duna térségébe a török eredetű halnevet a magyarok hozták, és tőlünk vették át a környező nyelvek. A magyarból való a kárpátukr. *šull'u* (Ferianc 70), a ruszin *шулю* (W.; 1828: *sula* [Cuvier 1: 122]) és a ro. *șalău* 'ua.' (FB.; 1909: ua. [Antipa 14]) is, a román nyelv-

járásokban *şulêu, şaliu, şelău, cealău, şalăiăs* 'ua.' (DA. 11: 12), ez utóbbi kicsinyítő képzős alak, továbbá *sulă* 'Aspro zingel' (Gyurkó 172). A süllő török és magyar nevével függ össze etimológiai-lag a gör. *sula* 'Sander lucioperca' (RF. 138), illetve a következő szláv halnevek is: fehéror., or. *sulá* (FB.; 1828: *sulak* [Cuvier 1: 122], 1831: malorossis *sulá* [Zoogr.R. 3: 246]), szlk. *šul, šula, šulava, šulava, šilec* (Ferianc 70), szbhv. *šulj* (Hirtz 418), *sulac, sulica, suljač, šulica* (uo. 395), ukr. *sulá* (SNPol. 2: 457), blg. *sulka* 'ua.' (REWb. 3: 43). Ide tartozik a szbhv. *šil, šilj, šiljar* (Hirtz 405), *šulj*, cs. *šil*, szlk. *šil* 'ua.' (Ferianc 70) is. Berg szerint az or. *sulá* közvetlenül a törökből való, Vasmer ezt az etimológiát ismétli (REWb. 3: 43). Leder viszont – hangtani és jelentéstani okokból – nem fogadja el a közvetlen török származtatást (RF. 138).

A Szigetközből adatolt népryelvi neve a színneves jelzőkkel alkotott *kéksüllő* és a *zódsüllő* (Kovács 11), a hal színe volt a névadási szemlélet háttere. A Szigetközben *feketesüllő* (uo.; N. ÚMTsz. 2: 330) neve is van. A süllők színe ugyanis a környezethez alkalmazkodik, zavaros vagy sötét, mély vizekben sötétebb lesz a háta, fekete csíkokkal. Tiszafüreden *hótsüllő* (Nyr. 1999: 210) társneve is használatos, ahol halványabb színe miatt a fiatal példányokat nevezték így a halászok [*hótt* 'holt']. Kontaminációs típusú név, magyarázó összetétel számos akad a halnevek közt (*gardaküsz, jászkeszeg, pontykárász* stb.), a süllőnek is van hasonló társneve. 1904-ben írta Vutskits György: Keszthelyen „ha közép nagyságú, 1–2 kilogramm súlyú fogas süllőre van szükségünk, 'harcasa süllőt' kérjünk” (A Természet, aug. 1). A *harcasüllő* a Balatonnál 'közepes nagyságú fogassüllő' (ÚMTsz. 2: 853), 1902-ben „a közepes nagyságú *harcasüllő*nek nevezik” (Jankó 309). 1932-ben Viski Károly említi Tihany őshalászata című munkájában, hogy a *harcasüllő*: az 1–2 kilós (Népr. Ért. 24: 40). Kontaminációs típusú elnevezés, magyarázó összetétel, két halfaj nevét is tartalmazó kompozitum.

A ma érvényes latin szaknyelvi *Sander lucioperca* (FB.) nevet 1758-ban Linné adta a fajnak (Syst.Nat. 1: 824). Szinonim neve a *Perca lucioperca* (1758: Linné [uo. 1: 289]), a *Lucioperca sandra* (1828: Cuvier 1: 490), a *Lucioperca lucioperca* (1905: Berg 224) és a *Stizostedion lucioperca* (Linné 1758). Mindegyik binómenben szerepel – hol faji, hol nemi névként – a *Lucioperca* (1558: *Lucio-perca* [Hist.An. 4: 1289], 1575: *Lucio perca* [Fischb. 176b], 1598: ua. [uo.], 1603: *Lucio-Perca* [Schwenckfeld 433], 1670: *Lucio Perca* [Gesnerus red. 182], 1682: *Lucius Perca* [Hohberg 2: 511], 1686: *Lucioperca* [Hist.Pisc. 293], 1721: *Lucio-perca* [Hist.Nat.Pol. 143], 1738: ua. [Artedi 39], 1765: ua. [Icht.Bor. 28], 1783: *Lucio-perca* [Bloch 2: 62], 1798: *Lucioperca* [Adelung 3: 1274], 1857: ua. [Univ.Lex. 351], 1862: ua. [ua. 14: 853], 1869: ua. [Brehm 5: 477], 1884: ua. [BrehmsT. 8/2: 37], 1909: ua. [Meyers 17: 540]). A latin terminus két halfaj, a csuka és a sügér latin nevét is tartalmazó kompozitum, ahogy arra már 1721-ben a lengyel Gabrieli Rzaczynski is utal: „*Lucio-perca* nomine composito” (Hist.Nat.Pol. 143). Ennek a névadásnak a szemléleti háttere a süllők hasonlósága a csukához, illetve a sügérhez. A fejformájukkal, valamint az orsószzerűen megnyúlt testükkel és tuskés uszonyaikkal egyeznek. A süllő ugyan közeli rokona a sügérnek, rendszertani besorolása szerint is a sügérfélék (Percidae) családjába tartozik, de természetesen nem a csuka és a sügér hibridje. Ugyanis egészen az 1700-as évekig tartotta magát az a rendszertani tévhit, hogy a süllő valami hibrid faj, a csuka és a sügér keveréke lehet. Ezért is adta neki 1558-ban a svájci Conrad Gessner zoológiai művében a *Lucio-perca* (Hist.An. 4: 1289) nevet, amelynek „csukasügér” a jelentése. Leírása szerint „duos diuerfos pifces Lucium & Percam compofito ex his nomino Luciopercam”, és ugyanő 1575-ben: *Lucio perca*, „Diefér gegenwertiger (frembder) teutfcher Fisch ift mit dem Kopff gleich einem Hecht, vnd mit dem andern Leib vnd Gefalt einem Eglin” (Fischbuch 176b), azaz csukasügér, ennek a különleges német halnak a feje egy csukáé, és a testének többi része és alakja egy sügéré. A későbbi szakírók átvették Gessnertől a nevet és annak magyarázatát. Például 1682-ben „Der aber wird von Gefnero Lucius Perca, gleichfam ein Hechten-Persling genannt, weil er einen Kopf den Hechten nicht unähnlich” (Hohberg 2: 511), vagyis ezt Gessner *Lucius Perca*, azaz *csuka-sügér*nek nevezi, mert a fejével hasonlatos a csukához. 1724-ben: Sander, „Kopff ift fchmahl, nach Art der Hechte, der übrige Leib aber gleichet einem Parfch” (Fleming 2: 445), azaz süllő, feje keskeny, a csuka stílusa, a teste többi része viszont egy sügérhez hasonlít. Egy 1790-ben kiadott tankönyvben hasonlóan írnak: „Fiſch, der aus einem Hecht und Barſch zuſammengeſetzt ſcheint: denn dem Kopfe nach gleicht er dem Hechte, dem Leibe nach dem Perſch” (Hb.Thiery. 153), vagyis hal, amely egy csukából és sügérből tűnik összeállítva lenni: hiszen a feje után a csukára, a teste után a sügérre hasonlít. 1869-ben Alfred Brehm így fogalmaz: „die von ihm aufgestellte wiſſenſchaftliche

Benennung Hechtbarfch (Lucioperca) [...] vereinigen in der That beide Merkmale der Barfche und Hechte” (Brehm 5: 477), azaz ’a tőle [Gessnertől] felállított tudományos csukasügér (Lucioperca) elnevezés [...] valóban egyesíti a sügerek és a csukák mindkét jellegzetességét’.

Ez a latin *lucioperca* név volt a mintája a *csukasügér* (1941: ua. [MBK. 132]), valamint a régről adatolható ném. *Hechtbarsch* ’Lucioperca sandra’ (DWb. 4070; 1682: *Hechten-Persling* [Hohberg 2: 511], 1774: *Hechtbarfch* [Müller 225], 1783: ua. [Bloch 2: 63], 1795: *Hechtbarfch* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1832: ua. [Cuvier–Voight 2: 195], 1839: *Hechtbaarfch* [Gmelin 230], 1857: *Hechtbarsch* ’Lucioperca’ [Univ.Lex. 2: 351], 1859: ua. [uo. 8: 149], 1869: *Hechtbarfch* (Brehm 5: 477), 1884: ua. ’Lucioperca sandra, Perca lucioperca’ [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: *Hechtbarsch* [Fisch.Z. 9: 119], 1894: ua. [Allg.Enc.Forst. 8: 502], 1907: ua. [Meyers 9: 34]) tükörszónak. Számos idegen nyelvi megfelelője van még, ilyen az ang. *pike-perch*, *perch-pike* (FB.; 1866: *pike perch* ’genus Lucioperca’ [Am.Aq. 89], 1876: *pike-perch* [Rep. 110], 1882: *pike-perches* ’Stizostedion’ [Syn.F. 525], 1885: *pike perch* [Fisch.Z. 9: 119], 1888: *pike-perche* [AmF. 18], 1897: ua. ’Zander; Lucioperca sandra’ [Ann.Rep.For. 2: 203]), az ang. *pike* ’csuka’, a *perch* jelentése pedig ’sügér’. Ugyancsak használatos a hollandban a *snoekbaars* ’csukasügér’ (FB.; 1795: Perca lucioperca: *snoekbaars* [Allg.Pol.Lex. 4: 907]), továbbá a franciában; vö. *perche-brochet* (FB.; 1828: *brochet-perche* [Cuvier 1: 110], 1832: ua. [Cuvier–Voight 2: 195]). A fr. *brochet*, *brouché* ’csuka’, a fr. *perche* jelentése pedig ’sügér’. És természetesen összetartozik a latin név a fogas süllő port. *lúcio perca*, ol. *lucioperca*, *lucioerpa*, sp., kat. *lucioperca*, alb. *lucioperke* (FB.) névvel. A korábbi lat. *Stizostedion* nemzetségnév a tüskés uszonyokra, érdes pikkelyekre és a hegyes fogakra utal.

Peter Simon Pallas már 1831-ben összeállított különböző nyelvi süllőneveket: „tataris *syla*, unde hungaris *sylli*, lettis *stakhs* vel *sandakhs*, german. *sandart*, észt *kahha*, ostiacis *lar*; calmuccis *botochoi*”, illetve szláv süllőneveket is: „rossice *sudák*, malorossis *sulá*” (Zoogr.R. 3: 246). Az or. *судок* (VN. 6634), *судак* (FB.), N. *szudaká* (RF. 135) halmnév igen régi felbukkanású az írásbeliségben, ör. *szudók* (uo.), 1459/60: *szudok*, 1607: ua. (RF. 136), 1783: in Rufland *sudacki* [Bloch 2: 66], 1795: *sudak* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: ua. [Donndorf 497], 1828: ua. [Cuvier 1: 122], 1831: rossice *sudák* [Zoogr.R. 3: 246], 1870: *soudac* [Dubois 95], 1888: *sudak* [Am.F. 14], 1894: ua. [Allg.Enc.Forst. 8: 502]). A terminus változatlan alakban használatos az ukrán (W.), azeri, kirgiz, fehéror., szbhv. és lett (FB.) nyelvben, másutt tör. *sudak balığı*, blg. *sulka* (FB.) és ro. *suduc* (uo.; 1909: népnyelvi *suduc*, *sudac* [Antipa 19]). További szláv megfelelő az ukr. *szandák*, *szandác* (SNPol. 1: 379), valamint a le. *sandacz* (FB.; óle. *sędacz*, *sędak*, *sędac* [SNPol. 1: 379], 1472: *cedat* [Symb. Hist. 1: 392], 1721: *sedacze* [Hist.Nat.Pol. 143], 1783: in Polen *sedax* [Bloch 2: 66], 1795: *sedacz* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1888: *sendacz* [Am.F. 14], 1894: ua. [Allg.Enc.Forst. 8: 502]). A lengyel nyelvjárásokban *sędacz*, *sędacz*, *sędecz*, *cedat*, *siędac* (SNPol. 1: 379), kasub *sendacz*, *sędacz*, *sędak*, *sędóć* (uo.), mazúri *sendacz* (RF. 135).

Különösen a délszláv süllőnevek, mint a szerb *смућ* (W.), *szmūd*, *szmuć*, *szmudarak*, *smudina* (Hirtz 381), *szmulj* (uo.; 1798: *smul* [Donndorf 497]), blg. *szmadók* (RF. 136), szln. *smuč*, *smoj*, *smug* (Ferianc 71), *smuc*, hv. *smuđ* (FB.) összetartozása mutatható jól ki az ’égető, szaggató, dörzsölő, horzsoló’ jelentésű szbhv. *szmūditi*, blg. *szmada*, ószláv **szmod-* (RF. 137) alakkal. A süllő hegyes, kemény uszonysugaraira, uszonytüskéire utal. Akár a Percidae családfhoz tartozó más halak esetében (sügér, durbincs, bucó), különösen a tüskeszérű, szúrós, bökös hatású sebeshal meg a halászok kezét. A délszláv süllőnév átkerült a románba is; vö. ro. *szmuć* (FB.).

A szláv neveket Aleksandr Preobrazhensky (Et.Dict. 2: 412) és Józef Rostafniński (Symb.Hist. 1: 393) német eredetűnek tartja lengyel közvetítéssel. Ez a halfaj azonban korábban Kelet- és Közép-Európában volt honos, és csak a német nyelvterület északkeleti részén fordult elő. Ezért nyilván fordítva áll a dolog, és a német halmnév származik a szlávból. Wick (Sl.Lw. 63), Kluge (Et.Wb. 875), Beke (DFP. 137), Berg (65), Vasmer (REWb. 3: 39) szintén ezt a magyarázatot adja, és a német süllőnevet tartja szláv eredetűnek. A ném. *czandas* (W.; óporosz 14. sz. eleje: *czandis*, 1409: *czandas* [RF. 137]) arra enged következtetni, hogy a szláv szavakat eredetileg a porosz közvetítette. Noha a német halmnévnek lehetett hatása néhány szomszédos szláv nyelvre, ám a süllő összetartozó és ószláv eredetű mai szláv elnevezései a német név szláv eredetét bizonyítják.

A német süllőnév igen sok alakváltozatának meglétéből szintén jövevényszó voltára következtethetünk. A süllő általánosan elterjedt neve a németben *Zander*, *Sander* ’Lucioperca sandra’ (DWb. 4070). Az átvétel igen régi, az alnémetben már megvolt a *sandar* (uo.), *sandat* (Wick 63),

a 15. században *sandat* (Sl.Lw. 63), majd 1558: *Sandat* (Hist.An. 4: 107), 1613: Germanis dictis *Sandat* (Aldrovandi 668), a régi tájnyelvi *sandar*, *sandak* (Et.Wb. 875), amely – magának a süllőnek Kelet-Európából való elterjedésével párhuzamosan – a szlávból magyarázható. Ez a régi *sandar* alak sokáig megmaradt a nyelvjárásokban, és említik a szakirodalom forrásaiban is; vö. 1774: *sandar* (Müller 225), 1798: ua. (Adelung 3: 1274), 1869: ua. 'Lucioperca sandra' (Brehm 5: 477), 1885: ua. (Fisch.Z. 9: 119). Akárcsak a *Sandat* (FB.; 1604: *Sandat* [Ges.Med. 93], 1686: Lucioperca: *Sandat* [Hist.Pisc. 293], 1721: *Sendatien* [Hist.Nat.Pol. 143], 1738: *Sandat* Lucio-perca [Artedi 39], 1754: ua. és *3andat* [Richter 764], 1790: *Sandat* [Hb.Thiery. 153], 1828: *sandat* des Allemands [Cuvier 1: 110], 1839: *Sandat* [Gmelin 230]). Előfordul a németben *C* kezdőbetűvel is; vö. *Candat* (FB.; 1721: ua. [Hist.Nat.Pol. 143]). És így van meg néhány más nyelvben is; vö. cs. *candát* (FB.; ócehs *cendát*, *candát* [SIF. 54], 1894: Böhmen *candát* [Allg.Enc.Forst. 8: 502], 1933: *candát* [Lukács 35]), szorb *szandak*, *zanat*, *zandat*, *candat* (SIF. 54), szlk. *candát*, *kandát* (Ferianc 70), a lettben 1783: von den Letten *Sandats* (Bloch 2: 66), a litvánban 1783: in Liefland *Sandat* (uo.).

A németben csak az 1930-as évektől egységesítették az írásmódot, és állandósult a mai (Z-vel kezdődő) írásmód, amely már a 16. századtól adatható, 1558: *Zander* [Hist.An. 4: 107], 1603: *Zander* [Schwenckfeld 433], 1604: *Zander* [Ges.Med. 93], 1613: Germanis dictis *Zander* [Aldrovandi 668], 1721: *Zander* 'Lucioperca Geßnero' [Allg.Lex. 895], 1724: *Zandern* [Fleming 2: 407], 1754: *Zander* [Richter 693], 1756: *Zander* [Ludovici 5: 493], 1765: 'Lucio-perca' *Zander* [Icht.Bor. 28], 1790: *Zander* [Hb.Thiery. 153], 1794: *Zander* [Bechstein 1: 702], 1795: Perca lucioperca Schilus, Nagemulus: *Zander* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: ua. [Adelung 3: 1274], 1801: ua. [uo. 4: 1651], 1832: *Zander* [Cuvier-Voight 2: 196], 1839: ua. [Gmelin 230], 1837: ua. [Bujack 355], 1859: *Zander* [Univ.Lex. 8: 149], 1862: ua. 'Lucioperca' [uo. 14: 853], 1865: ua. [Univ.Lex. 19: 517], 1884: ua. [BrehmsT. 8/2: 37], 1903: ua. [Am.F. 14], 1909: ua. 'Lucioperca' [Meyers 17: 540]). Ennek a ma érvényes névnek ugyancsak számos alakváltozata adatható a szakirodalomban, többségük nyilván népvilági eredetű.

Több nyelvbe is átkerült a németből ez a halmnév; vö. ang. *zander* (FB.; 1798: *sandel* [Adelung 3: 1274], 1870: *zander* [Dubois 95], 1876: *zander*, in Hungary süllő, fogas [Rep.Com. 616], 1897: *zander* 'Lucioperca sandra' [Ann.Rep.For. 2: 203], 1903: ua. [AmF. 16]). Szintén német jövevényszó lehet a fr. *sandre* (FB.; 1888: *sandre* [Am.F. 14], 1794: ua. [Bechstein 1: 702], 1795: ua. [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1897: ua. [Ann.Rep.For. 2: 203]), valamint a holl. *zander* (W.), a dán *sandart* (FB.; 1783: *sandort* [Bloch 2: 66], 1795: *sandart* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1828: ua. [Cuvier 1: 116], 1888: ua. [Am.F. 14]), a lett *zandarts* és az ol. *sandra* 'ua.' (FB.) is.

A német nyelvterületen a kezdetektől egészen a 20. századig egymás mellett szerepelt az írásos forrásokban a *Zander* és az *S* kezdőbetűs *Sander* (DWb. 4070; 1613: Germanis dictis *Sander* [Aldrovandi 668], 1724: *Sander* [Fleming 2: 445], 1730: ua. [Steinbock 259], 1756: ua. [Ludovici 5: 487], 1783: ua. [Bloch 2: 66], 1784: ua. [Gem.Nat. 5: 107], 1790: ua. [Hb.Thiery. 153], 1794: ua. [Bechstein 1: 702], 1795: Perca lucioperca: *Sander* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: ua. [Adelung 3: 1274], 1801: ua. [uo. 4: 1651], 1828: ua. [Cuvier 1: 110], 1832: ua. [Cuvier-Voight 2: 196], 1839: ua. [Gmelin 230], 1857: ua. [Univ.Lex. 351], 1862: ua. [uo. 14: 853], 1865: ua. [uo. 19: 517], 1869: *Sander* in Norddeutſchland [Brehm 5: 478], 1876: ua. [Lb.L. 3: 308], 1907: ua. [Meyers 9: 34]).

Számos alakváltozata adatható a német szaknyelvben, ezek nagy része nyilvánvalóan népvilági nevek rögzítése, például 1837: *Sandra* (Bujack 355), 1858: ua. (Heckel-Kner 8), illetve a *zandet*, *sandel* (DWbG. 14: 1761; 1828: *sandel* des Allemands [Cuvier 1: 110], 1869: *Sandel* 'Lucioperca sandra' [Brehm 5: 477], 1884: ua. 'Lucioperca sandra, Perca lucioperca' [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: *Sandel* [Fisch.Z. 9: 119]). Conrad Gessnernél olvasható 1558-ban (Hist.An. 4: 107) és 1604-ben a süllő *Sengelin* (Ges.Med. 93) neve. Szintén régen használt neve a *Zehen* (1603: ua. Lucio-Perca [Schwenckfeld 433], 1765: *3ehen* [Icht.Bor. 28], 1795: *Zehend* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Zehen* [Donndorf 496]). Jóval később Alfred Brehm könyvében jelenik meg 1884-ben a *Sandau* 'Lucioperca sandra, Perca lucioperca' (BrehmsT. 8/2: 37), 1885-ben egy halászati szaklap is említi: *Sandau* (Fisch.Z. 9: 119). Nyelvjárásokban használatos a *Saumerl*, *Saumer*, *Saumert* (FB.). Ilyen terminus a *Sandart* (FB.; 1783: in Mecklenburg, Preußen, Holstein *Sandart* [Bloch 2: 66], 1795: Perca lucioperca: *Sandart* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: ua. [Adelung 3: 1274], 1884: ua. 'Lucioperca sandra, Perca lucioperca' [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: *Sandart* [Fisch.Z. 9: 119], 1894: *Sandart* [Allg.Enc.Forst. 8: 502]) is.

Gyakori a német forrásokban a süllő *zannaat* (DWbG. 14: 1761), *Zannat*, *Sannat* (FB.; 1784: *Zannat* [Bock 4: 571], 1798: ua. [Donndorf 496], 1894: *Sannat* [Allg.Enc.Forst. 8: 502]) neve. Ennek rövid alakja a délnémet *zand* 'ua.' (DWbG. 15: 146), poroszországi *zant* (uo. 31: 216), *zahnt*, *xant* (uo. 14: 1761), *Zant* (FB.; 1558: *Zanten*, Prúfsia: *Sant* [Hist.An. 4: 107], 1603: *Zant* [Schwenckfeld 433], 1604: *Zanten*, Prúffia: *Sant* [Ges.Med. 93], 1613: Germanis dictis *Sant*, *Zant* [Aldrovandi 668], 1754: *Xant*, *Xantus* [Richter 760], 1798: *Zand*, *Zannt* [Donndorf 496], 1765: Lucio-perca *Zandt*, *Zand*, *Xant* [Icht.Bor. 28], 1783: in Pommern *Xant*, in Schlefien *Zant*, *Zahnt* [Bloch 2: 66], 1795: *Zandt*, *Zand*, *Xant* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Xant* [Donndorf 496], 1798: *Xant* [Schrank 1: 315], 1884: *Zannt* 'Lucioperca sandra, Perca lucioperca' [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: *Zannt* [Fisch.Z. 9: 119], 1894: *Zant* [Allg.Enc.Forst. 8: 502]).

A német *Sandbarsch* (FB.) minden bizonnyal népetimológia eredménye (< a 'homok' jelentésű *Sand* és a *Barsch* 'sügér' összetétele), az élőhely az alapja. A süllőnek a népnyelvi, 'homoksügér' jelentésű társnevét a szakirodalmi források is gyakran említik; vö. *sandbars*, *sandbörs* (DWbG. 14: 1761; 1603: *Zandbaars* [Schwenckfeld 433], 1754: *Sandbaars* [Richter 760], 1765: Lucio-perca *Zandbaars* [Icht.Bor. 28], 1774: *Sandbaarfch* [Müller 4: 225], 1784: *Sandbarfch* [Gem.Nat. 5: 107], 1790: ua. [Hb.Thiery. 153], 1794 *Sandbärfch* [Bechstein 1: 702], 1795: Schilus, Nagemulus: *Zandbaars*, *Sandbarfch* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Sandbarfch* [Donndorf 495], *Sandpärfsch* [uo. 496], *Sandbärs* [Schrank 1: 315], 1839: *Sandbaarfch* [Gmelin 230], 1862: *Sandbarsch* [Univ.Lex. 14: 852], 1884: ua. 'Lucioperca sandra, Perca lucioperca' [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: *Sandbarfch* 'ua.' [Fisch.Z. 9: 119]). A generikus ném. *Sander* nevet illetően Vasmer utal a *Sandart* és a *Sand* 'homok' összefüggésre (REWb. 3: 39), ezt a kapcsolatot Machek elutasítja (ZsIph. 19), és ebben igaza is van, noha a homokos fenékű vízterület valóban kedvelt élőhelye ennek a halnak, mégsem helyes az etimológia. Már egészen korán magyarázták így a német *Sander* halnevet, például 1798: „Sander. Er hat den Namen von dem Sande, weil er sich am häufigsten auf dem Grunde der Seen in dem Sande aufhält. Letzte Silbe ist die Ableitungsilbe -er” (Adelung 3: 1274), azaz a homokról kapta a nevet, mert leggyakrabban a tavak fenekén, a homokban tartózkodik. Az utolsó szótag az -er képző.

Társneve még Bajorországban a hal hegyes orrára utaló ném. *Nagemaul* (W. < kfelném. *nagen* 'átfür, átdőf' és ném. *Maul* 'száj'), számos forrásban régről adatolható, 1558: Ammerfee, Bavaria: *Nagmail* Schillum Germani, alij Nagemulum [Hist.An. 4: 1288], 1575: *Nagmail* 'Lucio perca' [Fischb. 176b], 1598: ua. [uo.], 1603: ua. [Schwenckfeld 433], 1606: bajor *Nagmail* [GesnerNom. 316], 1613: Nomine germanico *Nagmail* [Aldrovandi 667], 1670: ua. [Gesnerus red. 182], 1682: ua. [Hohberg 2: 511], 1686: Lucio-perca, Lacu Bavariae: *Nagmulus* [Hist.Pisc. 293], 1738: Lucio-perca, *Nagemulus* [Artedi 39], 1754: in Bayern *Nagmail* [Richter 764], 1765: ua. [Icht.Bor. 28], 1783: ua. [Bloch 2: 66], 1790: ua. [Hb.Thiery. 153], 1795: Perca lucioperca Schilus, Nagemulus: *Nagmail* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Nagemaul* [Adelung 3: 1274], *Nagmail* [Donndorf 496], 1828: *nagmail* des Bavarois [Cuvier 1: 110], 1885: *Nagmail* [Fisch.Z. 9: 119]). Ebből a terminusból alakult a ném. *Nachmail* (DWbG. 13: 94; 1869: *Nachmail* 'Lucioperca Sandra' [Brehm 5: 477], 1884: ua. [BrehmsT. 8/2: 37], valamint a – szintén bajorországi – ném. *Amail* (DWbG. 13: 94; 1798: *Amail* in Bayern [Schrank 1: 315], 1869: *Amail* 'Lucioperca Sandra' [Brehm 5: 477], 1884: ua. [BrehmsT. 8/2: 37], 1885: ua. [Fisch.Z. 9: 119], 1905: ua. [Meyers 1: 410]).

A hal színe volt a névadási szemlélet háttere a blg. *бяла риба* (FB.) terminus esetében. Régen a németben *Seebarsch* (1756: *Seepersche* [Ludovici 5: 487], 1795: Schilus, Nagemulus: *Seebarfch*, *Seepärfch* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1798: *Seebörs* [Adelung 3: 1274], 1798: *See-baarfch* [Donndorf 497], 1885: *Seebarfchl* 'Perca lucioperca' [Fisch.Z. 9: 119]), azaz 'tavisügér' társneve is volt. A ném. *Strandbars* (1801: ua. [Adelung 4: 7]), vagyis 'strandsügér' terminus is tulajdonképpen a tengeri süllő társneve, Adelung szerint azonban „Bey einigen wird auch der nahe verwandte Sander, Perca Lucioperca *Seebars* genannt, vermuthlich, weil er sich gern in Landseen aufhält” (uo.), azaz egyesek a közeli rokon süllőt, Perca Lucioperca is *strandsügér*nek nevezik, valószínűleg azért, mert az szívesen tartózkodik a tavakban. A zavart az okozza, hogy a németben a *die See* 'tenger', a *der See* 'tó'. A szlovákban említik a süllőt igen nagyra tátható szája miatt a *zubáč veľkoústy* (W.), azaz 'nagy szájú' jelzős névvel is. További neve az or. népnyelvi *pohol'*, *jurk*, *barkannik*, *viüjurok* és a *pehol*, alb. *sharmaku*, gör. *ποταμολάρακο*, kirgiz *кадимки коксерке*, ro. *aläär*, *strapazan*, perzsa *sevideh*, *sibey*, *suf* (FB.), továbbá a skandináv országokban a dán *giers* (1798: Donndorf 497), norv. *gjørs* (FB.; 1783: *giørs* [Bloch 2: 66], 1798: ua. [Donndorf 497], 1888: *gjørs* [Am.F. 14]), valamint a sv.

gös (FB.; 1754: *giös* [Richter 765], 1795: *giös* [Allg.Pol.-Lex. 4: 907], 1828: *giörs* [Cuvier 1: 116], 1888: *goes* [Am.F. 14]) és a ro. *guran* (FB.; népnyelvi *guran* [1909: Antipa 19]).

FOGAS, FOGAS SÜLLŐ (FB.). A süllő balatoni lokálvariációja, sajátos helyi fajváltozata (varietása) a világos színű fogas. Jellemző tulajdonságai genetikusan nem kötöttek, és a Balaton speciális környezeti viszonyai között lépnek fel. Ezüstös színe és igen jóízű, lemezesen foszló húsa más vizek süllőjétől előnyösen különbözteti meg.

1834: *fogassüllő* (Tud.Gyűjt. 12: 4), 1847: ua. (Fényes 83), 1882: *fogas süllő* (Chyzer 5), 1887: ua. 'Lucioperca sandra' (HalK. 2: 670), 1894: ua. (PallasLex. 7), 1902: ua. (Jankó 309), 1924: ua. (RévaiLex. 17: 222), 1929: ua. (BrehmHal. 1: 313). Ennek a fajnak a szájában hegyes, kúpos ragadozófogak ülnek, alsó állkapcsán a fogak között két nagyobb, a többi közül kiemelkedő ebfoga (~ ném. Hundszahn) is található. Ezekre a jellegzetesen nagy fogaira utal *fogas süllő* (alakváltozata, szerzői ekvivalense: *fogassüllő*) nevében a *fogas* faji jelző.

A Balaton jellegzetes és értékes halaként vált ismertté, 1807-ben: „*Fogas*, egy Balaton-béli hal” (Márton), 1826-ban: „Halai a Balatonnak, melyek közül némelyiknek, mint a' *Fogas*nak, egyedül itt van hazájok” (Tud.Gyűjt. 1827. jan.), 1833-ban „*Fogas-hal*: *Salmo dentex* in lacu Balaton solum reperibilis” (Kassai 2: 213). 1920-ban a neves ichtológus, Kurt Smolian művében így szerepel: *Fogas*, *Fogasch*, *Fogosch* nur im Plattensee in Ungarn (Smolian 1: 34). 1933-ban kelt a berlini Porosz Mezőgazdasági Főkamara Fil. 601 ügyiratszámú levele, amely szerint „A Németországban elterjedt szóhasználat szerint *Fogasch* név alatt csakis a Balatonban fogott süllő-fajt értik” (Lukács 31). Hasonlóan vélekedtek ugyanabban az évben a Német Mezőgazdasági Társaság T. Fi/Ak. 58.062 sz. iratában, „A *Fogas*, *Fogasch*, *Fogosch* elnevezés csakis a Magyarországon lévő Balaton halfogásaira alkalmazott megjelölés” (uo. 33), illetve a hannoveri Tartományi Halászati Egyesületnél: „a mi felfogásunk szerint *Fogasch* a Balatonból származó magyar süllő” (uo.).

Mielőtt a *fogas* terminus történetére térnénk, szükségesnek látszik a név jelentését vizsgálni. Lukács Károly 1931-ben újabb változatnak írta le a balatoni süllőt, és a *varietas Fogas balatonica* (Lukács 25) nevet javasolta. Olvasható már korábban, Grossingernél a hal *Dentex Balatonis* (1794: Grossinger 3: 19), illetve magyarul *balatoni fogas* elnevezése is a magyar szakirodalomban: „Fogas süllő; kereskedelmi név: *balatoni fogas*” (Halhat. 46; 1870: *balatoni fogas* [CzF. 5: 939]). 1939-ben Unger Emil megállapítja, hogy „minden gyakorlottabb ember a halpiacokon meg tudja különböztetni a Lucioperca sandra var. *Fogas balaticát* a más származású süllőktől” (UngerZucht. 724). Már 1731-ben Bél Mátyás is megkülönböztet kétféle süllőt a Balatonban: „Luciopercas, Hungaris *Fogas* et Süllő” (Annales 13–14: 165). 1833-ban Kassai József szintén a fogas balatoni honosságáról ír: „*fogas-hal* *Salmo dentex* in lacu Balaton solum reperibilis” (Kassai 2: 213). Oláh János tájékoztat arról, hogy „Kenesén igen jó halászatok esnek. Az ő Balatonjokban [...] vagyon *fogas*, *fogassüllő*, közönséges süllő” (Tud.Gyűjt. 1834). Horváth Bálint 1848-ban azt veti fel, hogy „ha *süllő* és *fogast* egyfajta hal, honnét van az, hogy *süllőt* a Tisza és Dunában s más vizekben is fognak, de *fogast* soha? [...] A fogas egy különös neme a hálnak, találta a Balatonban” (Horváth 69). A CzF. szótár 1864-ben a fogasról: „A Balatonban tenyésző, a süllőhöz hasonló s finom ízű hal; így neveztetik éles fogairól” (2: 872). 1868-ban írta azonban Kriesch János, hogy „sokan még azon a balvéleményen vannak, hogy süllő és fogas két különböző hal, a mi nem igaz, mert a fiatal kisebb halat *süllő*nek, a nagyobbat, a kinőttet pedig *fogas*nak nevezzük” (Kriesch 58). Ebben az évben ugyanezt írják egy angol könyvben: „zander, in Hungary when young *szüllő*, when old *fogas*” (Rep.Com. 616). 1887-ben Herman Ottó szerint „a Balaton tapasztalt halászaik mindig azt mondták, hogy a süllő a *fogas*nak a fia” (HalK. 665), „a süllő a *fogas*nak ifjú alakja s olyan viszonyban áll vele, mint a csirke a tyúkkal, a csikó a lóval stb.” (uo. 786). Az egykori sajtóban külön kezelték a fogast és a süllőt, a nagykanizsai Zalai Közlöny 1887. évi 50. számában: „kezd a nemes hal is, mint a fogas és a süllő szaporodni”. 1891-ben a Tapolca és Vidéke lap 49. számában: „a hálókbán süllő is volt meglehetősen mennyiségben, sőt ami csuda, fogas is! A Balaton a ritkaságát elfütyölte a gőzös Bpest és Bécs felé”. 1901-ben írta E. Bade szakkönyvében: „Lucioperca sandra, *Süllő* [jung], *Fogas* [alt], am Plattensee” (Bade 1: 47). 1932-ben Viski Károly arról tudósít, hogy a tihanyi halász zsákmányában *fogas* a 2 kilón felüli süllő (NéprÉrt. 24: 41). A német forrásokban ugyancsak balatoni halként tartják számon, 1858-ban a „*Fogas* 'Perca lucioperca' in Plattensee in Ungarn eigenthümlich; Varietät von Zander” (Univ.Lex. 6:

401), azaz a magyarországi Balatonban jellemző, a süllő változata, 1909-ben Fogas und Süllö im Plattensee (Meyers 17: 540).

Az egyszerű *fogas* halnév a 16. század közepétől adatolható a magyar írásbeliségben. Dészázy Boldizsár devecseri alkaptány Nádasdy Tamás nádorhoz írt, 1551. dec. 28-án kelt levelében említi a Sárvárra küldött vadakat és halakat: „kegyelmes uram hatta vala hogý [...] jó vadakat kyldenek es *fogassokat* [...] keet *fogasth*” (MNY. 39: 157). Később 1719: *fogas* (uo.), 1731: „Luciopercas, Hungaris *Fogas*” (Annales 13–14: 165), 1780: *Zahnfilche, Fogas* (GK. 34), 1796: *fogas* (MNY. 36: 132), 1799: ua. (Mitterpacher 238), 1807: „*Fogas*, egy Balaton-béli hal” (Márton), 1838: *fogas* (Tsz. 125), 1847: ua. (Fényes 83), 1848: ua. (Horváth 69), 1862: ua. (CzF. 1: 395), 1868: ua. (Kriesch 17), 1875: ua. (Vad. Versl. 27: 183), 1879: ua. (Vadl. 2: 35), 1884: ua. (Nyr. 13: 552), 1887: ua. (HalK. 2: 786), 1888: *fogas* in Hungary [Am.F. 14], 1890: *fogast* (Vadl. 31: 414), 1894: *fogas hal* (Vad. Versl. 7: 62), 1902: *fogas* (Jankó 309). Az OrmSz. *fogas* ’halnév’ (163) adata arról tanúskodik, hogy a balatoni tájszó más nyelvjárásokban is használatos, a *fogas* a Balaton melléki népnyelvi halnévből vált köznyelvi elnevezéssé. A hal jellegzetes nagy fogaira utal a *fogas* halnév, mely ráértéssel a *fogas hal* (1833: *Fogas-hal*: *Salmo dentex* (Kassai 2: 213), 1836: ua. [Tud.Gyűjt. 12: 4]), illetve *fogas süllő* terminusból keletkezett. Magyar fejlemény, jelentéstapadással jött létre. Főnevesült jelző. A névadási szemlélet háttere az alsó állkapcsán a fogak között elhelyezkedő két kiemelkedő, feltűnő, úgynevezett ebfog.

Ahogy fent a csuv. *šela, baskir hila*, karakalpak *šila*, cser. *šela-kol* neveknél láttuk, ugyancsak az ebfogakra utal szlk. *zubáč* (FB.) társneve, amely tulajdonképpen ’nagy fogú (hal)’. Tükörfordítással alkotott osztrák *Zahnfish* (< *fog-, fogashal*) nevét már a régi német nyelvű földrajzi és útikönyvek említik, a szerzők – sokszor zárójelben – megadják a magyar nevet is. Magyarozatként még hozzáfűzik, hogy e halnak nagy fogak állnak ki a potájából. 1778-ban már olvasható a *Zahnfish* (Klein 179), ugyanebben az évben a felvidéki származású Johann Matthias *Korabinsky említi 1778-ban a balatoni Zahnfish* (Al.Ung.) nevű halat, amelyet az országban sehol másutt nem fogják („werden im Lande nirgend als hier gefangen”). Karl Gottlieb von Windifch földrajzi összeállításában, 1780-ban *Zahnfische*, *Fogas* (GK. 34). Hasonlóan még 1794-ben *Dentex, Fogas: Zahnfish*” (Grossinger 3: 19), továbbá 1809-ben, Karl Georg Rumi egy bécsi könyvében: *Zahnfische ungarilch Fogás* (Geogr.Wb. 307), 1829-ben Csaplovics János német nyelvű könyvében: *Zahnfish*, *Fogas* (Csaplovics 65). Johann Georg Kohl útikönyvében, 1842-ben: *Fogasch ’Zahnfish, eine Art Zander’* (Kohl 455). Ugyancsak az ebfogakra utal ném. *Zahnmaul* (FB.; 1819: *Fogas, Zahnmaul* [Magda]), azaz ’fogas-száj’ elnevezése.

Más nyelvek is átvették ennek a rendkívül izletes halnak a magyar *fogas* nevét, mindennek előtt a német; vö. ném. *Fogasch* (FB.), *Fogosch* ’ua.’ (VN. 6634; 1778: *Fogo Fische* [Klein 179], 1829: *köstliche fogas, „welche man in Wien Fokosch nennt”* [Csaplovics 65], 1842: *Fogasch* ’Perca lucioperca’ [Kohl 455], 1879: *Fogofch* [BrehmsT. 3.2: 37], 1888: *Fogosch* in Southern Germany [Am.F. 14], 1894: ua. [Allg.Enc.Forst. 8: 502], 1892: *Fogofch* [BrehmsT. 8: 43], 1917: *Fogasch* [Fisch.Z. 44], 1920: *Fogasch, Fogosch* [Smolian 1: 34], 1925: *Fogasch* [Lampert 678], 1933: ua. (Lukács 35), 1940: ua. [uo. 4]). Elsősorban a halkereskedelem, gasztronómia révén vált ismertté a magyar halnév; vö. cs. *fogos* (TESz. 1: 937), fr. *fogache* ’ua.’ (uo.; 1910: *fogosh* [Bull.Soc.Nat. 57: 180], 1931: *fogoch* [Pelleggrin 332], 1940: *fogache* [Lukács 7]), szbhv. *fogaš, fogoš* ’ua.’ (UESKR. 234).

Társneve a *fehérhású csuka* (VN. 6634), valamint a *fehérhású csuka* (Halhat. 47; 1887: *fehérhású-csuka* [HalK. 764], 1924: *fehérhású csuka* [RévaiLex. 17: 222]), ezen a néven világos húsa miatt hívják. A balatoni halászok a rövidebb és szélesebb ikrásokat *cöpeksüllő* (Vutskits 14) néven hívták. Alakleíró név, a népnyelvi *cöpek* jelentése ’alacsony, tömzsi, pocakos emberke’ (MTsz. 1: 246) Zala megyében.

TENGERI FOGAS *J. Dentex dentex* (www.parlament.hu/irom40/17780/17780.pdf: 18). A Fekete-, a Földközi-tengerben és az Atlanti-óceánban honos. Hossza eléri az 1 m-t, tömege a 14 kg-ot, a húsa kitűnő.

1929: *tengeri fogas* ’*Dentex vulgaris*’ (BrehmHal. 269). Szintén a *fogas* nevet kapta, de más nemzetségbe sorolták. A névadási szemlélet háttere az, hogy ennek a ragadozó halnak mindkét állkapcsában négyesével álló kapófogak, mögöttük kisebb hegyes fogak sorakoznak. Társneve, a *fogasdurbincs* (W.), valamint a lat. *dentēs* ’fog’ szóval alkotott latin szaknyelvi *Dentex dentex*

nemi és faji név szintén erre utal. A faj szinonim neve is *Dentex vulgaris* (1830: Cuvier 6: 220), az eredeti latin binómen *Sparus dentex* volt, Linné adta 1758-ban (Syst.Nat. 1: 281). Volt korábban a németben *Scharfzähner* (1869: Brehm 5: 512), azaz 'élesfogú' társneve is. A latin *dentex* terminus az alapja a tengeri fogas ang. *dentex*, *common dentex*, ol. *dental*, *dentale*, *dentat* (FB.; 1830: *dentale*, *dental* [Cuvier 6: 220]), nyelvjárási *dentate*, *dentato*, *dentatu*, *dentesus*, *dentexo*, *dentice*, *dentici*, *dentighe*, *dentixi*, *dentul*, *dentulotto*, *dintale*, *dintatu*, *dottu*, sp. *denton*, *dentón*, port. *dentao*, katalán *déntol* (FB.), fr. *denté*, *denti*, *denté commun* (uo.; 1830: *denté ordinaire*, Marseille: *denté*, Narbonne: *dentillac* [Cuvier 6: 220]), Korzikán fr. *dentice*, továbbá hv. *dental* (FB.), ro. *dintos* (EL.). Ugyancsak a *fog* szó megfelelőivel alkották a faj sv. *tandbraxen*, dán *tandbrasen*, észt *harilik hammasahven* (FB.), ném. *Zahnbrasse* (uo.; 1857: *Zahnbraffe* 'Sparus dentex' [Univ.-Lex. 3: 226], 1865: *Zahnbraffe* [uo. 19: 499], 1885: *Zahnbrasse* 'Dentex' [Bull.US. 5: 80]), holl. *tandbrase* (W.), valamint szláv neveinek többségét is; vö. or. *зубан*, hv. *zubac*, *zubatac*, *zubatak*, *zaber zyomau* (FB.), blg. *зубан*, szln. *zobatec*, ukr. *зубань* (W.). Egyik élőhelyére, Földközi-tengeri honosságára utal le. *kielczak śródziemnomorski* (uo.) elnevezése.

HIVATKOZÁSOK

- ActaZool. = *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Magyar Természettudományi Múzeum. Budapest, 1954–.
- Adelung = Johann C. Adelung: *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*. Leipzig, 1793–1801.
- Aldrovandi = Ulyssis Aldrovandi ... *De piscibus libri V et De cetis lib. unus*. Bononiae, 1613.
- Allg.Enc.Forst. = Dombrowski–Guttenberg–Henschel: *Allgemeine Encyclopädie der gefamnten Forst- und Jagdwissenschaften*. Wien, 1886–1894.
- Allg.Pol-Lex. = Philipp Andreas Nernich: *Allgemeines Polyglotten-Lexicon der Natur-Geschichte*. Hamburg, 1793–1798.
- Al.Ung. = Johann Matthias Korabinsky: *Almanach von Ungarn auf das Jahr 1778*. Wien / Preßburg.
- Am.Aq. = J. H. Collier – J. Hooper: *The American parlor aquarium, or: Fluvial aqua vivarium*. New York, 1866.
- Am.F. = G. Brown Goode: *American fishes: a popular treatise upon the game and food fishes*. Boston, 1888 és 1903.
- Am.Nat.Hist. = William T. Hornaday: *The American natural history*. London, 1904.
- Ann.Rep. = *Annual report of the Commissioners of Fisheries, Game and Forests* ... Albany, 1896–1900.
- Annales = *Annales*. A Magyar Biológiai Kutatóintézet Munkái (MTA). Tihany, 1928–1945.
- Antipa = Grigore Antipa: *Fauna ichtiologică a româniei*. Bucuresti, 1909.
- Arch.Nat. = *Archiv für Naturgeschichte*. Berlin, 1835–.
- Arledi = Petri Arledi ... *Ichthyologia siue Opera omnia posthuma de Piscibus*. Lugduni Batavorum, 1738.
- ArsMed. = Lencsés György: *Ars Medica*. 1570 k. Varjas Béla: XVI. századi magyar orvosi könyv. Kolozsvár, 1943.
- Bade = E. Bade: *Die mitteleuropäischen Süßwasserfische. I–II*. Berlin, 1901–1902.
- Bálint = Bálint Sándor: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népélete I–III*. Szeged, 1976–1980.
- Bechstein = Johann M. Bechstein: *Kurzgefaßte gemeinnützige Thiergeschichte des In- und Auslandes*. Leipzig, 1792–.
- Berg = Lev S. Berg: *Nazvanija ryb i etniceskie vzaimootnosenija slavjan. Sovetskaja Etnografija* 2 (1948): 62–73.
- Bloch = Marcus Elieser Bloch: *Oeconomische Naturgeschichte der Fische Deutschlands. Theil I–III*. Berlin, 1782–1784.
- Bock = F. S. Bock: *Versuch einer wirthschaftlichen Naturgeschichte ... Bd. IV*. Dessau, 1784.
- Brehm = Alfred Edmund BREHM: *Illustriertes Thierleben. Bd. I–III*. Hildburghausen, Leipzig, 1864–1876.
- BrehmHal. = Brehm Alfréd: *Az állatok világa. 13. kötet. Halak*. Budapest, 1929.
- BrehmsT. = Brehms Tierleben. *Allgemeine Kunde des Tierreichs*. Leipzig, 2. Afl. 1876–1879; kol. Aufl. 1882–1884.
- Bujack = J. G. Bujack: *Naturgeschichte der höheren Thiere mit besonderer Berücksichtigung ... Königsberg*, 1837.
- Bull. = *Bulletin – United States National Museum*. Washington, 1877–1971.
- Bull.Soc. = *Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou*. Moscou, 1829–1917.
- Bull.Soc.Nat. = *Bulletin de la Société nationale d'acclimatation de France*. Paris, 1896–.
- Bull.US. = *Bulletin of the United States Fish Commission*. Washington, 1881–1900.
- Chyzer = Chyzer Kornél: *Zemplénmegye halai*. Igló, 1882.

- Csaplovics = Csaplovics János: *Gemälde von Ungarn*. Pesth, 1829.
- Cuvier = Georges Cuvier – A. Valenciennes: *Histoire naturelle des poissons*. Paris, 1828–1849.
- Cuvier–Voight = G. Cuvier – F. S. Voight: *Das Thierreich, geordnet nach seiner Organisation*. Leipzig, 1831–1843.
- DA. = *Dictionarul limbii romane*. Bucuresti, 1913–1940.
- Dankó = Dankó Imre: Bodrogszótár. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Évk. XI*: 449–504. 1972.
- DFPF. = Beke Ödön: Deutsche Fisch- und Pflanzennamen. *Indogermanische Forschungen* 52 (1934): 137–41.
- DLw. = Lumtzer Vilmos–Melich János: *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter*. Innsbruck, 1900.
- Donndorff = Johann August Donndorff: *Amphibiologische und ichthyologische beyträge ...* Leipzig, 1798.
- Dubois = Urbain Dubois: *Artistic Cookery: A Practical System Suited for the Use of the Nobility and ...* London, 1870.
- DWb. = *Gerhard Wahrig: Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh, 1971.
- DWbG. = *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig, 1854–1961.
- EL. = *Encyclopedia of life*. (A legnagyobb biológiai adatbázis) <http://www.eol.org>.
- Et.Dict. = Aleksandr G. *Preobrazhensky: Etymological Dictionary of the Russian language*. New York, 1951.
- Et. Wb. = Friedrich Kluge: *Etymologisches Wörterbuch*. Berlin, 1963.
- Ethn. = *Ethnographia*. Budapest, 1890–.
- FB. = *Fischbase. A global species database of fish species*. www.fishbase.se/home.htm (hozzáférés: 2017. júl.).
- Fényes = Fényes Elek: *Magyarország leírása. I–II*. Pest, 1847.
- Ferianc = Oskár Ferianc: *Slovenské názvoslovie ryb Československej republiky ...* Turčiansky Svätý Martin, 1948.
- Fischb. = Conrad Gesner: *Fischbuch, das ist ein kurze, doch vollkommne Beschreybung aller Fischn ...* Zurich, 1575; Franckfurt am Meyn, 1598.
- Fisch.Z. = *Bayerische [később Allgemeine] Fischerei-zeitung*. München, 1876–1908.
- Fleming = Johann Friedrich von Fleming: *Der Vollkommene Teutsche Jäger. I–II*. Leipzig, 1719–1724.
- Földr.Közl. = *Földrajzi Közlemények*. Budapest. 1873–1948. 1953 –.
- Gem.Nat. = G. H. Borowski: *Gemeinnützige Naturgeschichte des Thierreichs. 5. Bd., von den Fischen*. Berlin, 1784.
- Geogr. Wb. = Karl Georg Rumi: *Geographisch–statistisches Wörterbuch des österreichischen Kaiserstaates*. Wien, 1809.
- Ges.Med. = *Conradi Gesneri medici Tigurini Historiae animalium liber IV: qui est De piscium ...* Francofurti, 1604.
- GesnerNom. = Conrad Gesner: *Nomenclator aquatiliū animantium*. Heidelbergae, 1606.
- Gesnerus red. = C. Gessner – C. Forer – G. Horst: *Gesnerus redivivus auctus & emendatus*. Vol. 4, Frankfurt a. M. 1670.
- GK. = Karl Gottlieb von Windfisch: *Geographie des Königreichs Ungarn*. Preßburg, 1780.
- Gmelin = Carl Christian Gmelin: *Gemeinnützige systematische Naturgeschichte der Fische*. Mannheim, 1839.
- GmelinSyst.Nat. = Johann Fr. Gmelin: *Caroli a Linné ... Systema naturae per regna tria naturae*. Lipsiae, 1788–1793.
- Griffith & Smith = E. Griffith & C. H. Smith: *The class Pisces, arranged by the Baron Cuvier ...* London, 1834.
- Grossinger = Joanne Bapt. Grossinger: *Universa historia physica regni Hungariae*. Posenii et Comaromii, 1794–1797.
- Gyurkó = Gyurkó István: *Édesvízi halaink*. Bukarest, 1972.
- Hal. = *Halászat*. Budapest, 1932–.
- Halhat. = Pintér Károly: *Halhatározó*. Budapest, 1889.
- HalK. = Herman Ottó: *A magyar halászat könyve I–II*. Budapest, 1887.
- Hb.Thiery. = *Handbuch der deutschen Thiergeschichte für Schulen*. Giesen, 1790.
- Heckel–Kner = Jacob Heckel – Rudolf Kner: *Die Süßwasserfische der österreichischen Monarchie*. Leipzig, 1858.
- Henshall = James A. Henshall: *Bass, pike, perch and other game fishes of America*. Cincinnati, 1919.
- Hirtz = Miroslav Hirtz: *Rječnik narodnich zooloških naziva. Knj. 3. Ribe (Pisces)*. Zagreb, 1956.
- Hist.An. = Conradi Gesneri ... *Historiae Animalium Liber III. qui est de Piscium [et] Aquatiliū ...* Zürich, 1558.
- Hist.Nat.Pol. = Gabrielis Rzaczynski: *Historia naturalis regni Poloniae*. Sandomiriae, 1721.
- Hist.Pisc. = Francis Willughby: *De Historia piscium libri quatuor ...* Oxford, 1686.
- Hiv.Ért. = *Hivatalos Értesítő*. A Budapesti Közlöny (1867–1944) mellékközlönye.
- HM. = *Hasznos mulatságok*. Pest, 1817–1840.
- Hohberg = Wolf Helmhard von Hohberg: *Georgica Curiosa. Bd. 2*. Nürnberg, 1682.
- Horváth = Horváth Bálint: *A füredi savanyvív s Balaton környéke*. Magyaróvár, 1848.
- Hubbs = Carl L. Hubbs: *A check list of the fishes of the Great Lakes and tributary waters, with nomenclatorial notes and analytical keys*. University of Michigan Museum of Zoology; Miscellaneous Publications No. 15, 1926.

- Icht.Bor. = Johan. Christoph. Wulff: *Ichthyologia cum Amphibiis regni Borussiae*. Regiomonti, 1765.
- Jankó = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest, 1902.
- Kassai = Kassai József: *Származató, s gyökerésző magyar-diák szó-könyv. I–IV*. Pestenn, 1833–1838.
- Klein = Michael Klein: *Sammlung merkwürdiger Naturfaltenheiten des Königreichs Ungarn*. Pressburg–Leipzig, 1778.
- Kohl = Johann Georg Kohl: *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten IV*. Dresden und Leipzig, 1842.
- Kovács = Kovács Antal: *A halászat szakszókincse a Felső-Szigetközben*. Budapest, 1987.
- Kriesch = Kriesch János: *Halaink és haltenyésztésünk*. Pest, 1868.
- Lampert = Kurt Lampert: *Das Leben der Binnengewässer*. Leipzig, 1925.
- Ludovici = Carl G. Ludovici: *Eröffnete Akademie der Kaufleute, oder vollständiges Kaufmanns-Lexicon*. 5. Leipzig, 1756.
- Lukács = Lukács Károly: *A „Fogas”*. Budapest, 1940.
- Magda = Magda Pál: *Magyarország és a határ őrző katonaság vidékeinek statisztikai és geográfiai leírása*. Pest, 1819.
- Marsigli = Luigi Ferdinando Marsigli: *Danubius Pannonico-Mysicus*. Hága, 1726.
- Márton = Márton József: *Magyar–német lexicon, vagyis szókönyv*. Bécs, 1807.
- MBK. = Az MTA TBK. évkönyvei. Tihany, 1926–1977. / A Magyar Biológiai Kutatóintézet munkái 13 (1941).
- Medić = Mojo Medić: *Tredje kolo ihtioboskih bilezaka*. In: Spomenik, Bd. 64: 1–19. 1925.
- Meyers = *Meyers großes Konversations-Lexikon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens*. Leipzig, 1902–1908/1920.
- Mitchill = Samuel L. Mitchill: *The fishes of New York*. The American Monthly Magazine and Critical Review. 2: 241–248. New York, 1818.
- Mitterpacher = Ludovico Mitterpacher: *Compendium historiae naturalis*. Budae, 1799.
- Müller = P. L. Statius Müller: *Des Ritters Carl von Linné (...) vollständiges Naturfyfstem ... 4. Fische*. Nürnberg, 1774.
- Népr.Ért. = *Néprajzi Értésítő*. Budapest, 1900–.
- Pellegrin = Jacques Pellegrin: *Le lac Balaton et sa fauna ichtyologique*. La Terre et la Vie 329–335. 1931 Juillet.
- Pl. = Stefano Porcellotti: *Pesci d'Italia, ittiofauna delle acque dolci*. Firenze, 2005.
- Rep. = *Report of the commissioners of fisheries of Maryland*. Baltimore, 1876.
- Rep.Com. = *Report of the Commissioner – United States Commission of Fish and Fisheries. Part III*. Washington, 1876.
- REWb. = Max Vasmer: *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, 1955.
- RF. = Irmgard Leder: *Russische Fischnamen*. Wiebaden, 1971.
- Richter = Johann Gottfried Richter: *Ichthyotheologie, oder: Vernunft- und Schriftmäßiger Versuch...* Leipzig, 1754.
- Schrank = Franz von Paula Schrank: *Favna boica, durchgedachte Gefchichte der in Bayern einheimischen ...* Nürnberg, 1798.
- Schwenckfeld = Caspar Schwenckfeld: *Therio-Tropheum Silefiae: in quo animalium ... Lignicii [Liegnitz], 1603*.
- So.Dits. = Johanne B. Szentmartoni [Sz. Bodó János]: *Az sonak ditsiretiről valo magyar rythmusok*. Lőte, 1647.
- Steinbock = Ernst Steinbock: *Die noch nie genug gepriesene Kunst der edlen ... Fischerey*. Nürnberg, 1730.
- Sl.Lw. = Philipp Wick: *Die slavischen Lehnwörter in der neuhochdeutschen Schriftsprache*. Marburg 1939.
- SIF. = Václav Machek: *Einige slavische Fischnamen*. Zeitschrift für Slavische Philologie 19 (1947): 53–67.
- SzIJs. = Kniezsa István: *A magyar nyelv szláv jövevényszavai. I–II*. Budapest, 1974.
- Smolian = Kurt Smolian: *Merkbuch der Binnenfischerei*. Berlin, 1920.
- SzMSzt. = *Szlovák–magyar szótár online*. <https://hu.glosbe.com/sk/hu>.
- SNPol. = Erazm Majewski: *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich*. I–II. Warszawa, 1889–1894.
- Symb.Hist. = Józef Rostafiński: *Średniowieczna historia naturalna w Polsce. Symbola ad historiam ...* Kraków 1900.
- Syn.F. = David S. Jordan – Charles H. Gilbert: *Synopsis of the fishes of North America*. Washington, 1882.
- Syst.Nat. = *Caroli Linnaei...Systema naturae per regna tria naturae: secundum classes, ordines ...* Holmiae, 1758–1759.
- Termtud.Közl. = *Természettudományi Közlöny*. Budapest, 1869–1944.
- Tschuw.Lw. = Martti Räsänen: *Die tschuwassischen Lehnwörter im Tscheremissischen*. Helsinki, 1920.
- Tud.Gyűjt. = *Tudományos Gyűjtemény*. Pest, 1817–1841.
- UESkr. = Hadrovics Lajos: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest, 1985.
- UjId. = *Uj Idők*. Hetilap. Budapest, 1894–1949.
- Unger = Unger Emil: *Magyar édesvízi halhatározó*. Budapest, 1919.
- UngerZucht. = Emil Unger: *Die Zucht des Zanders in Karpfenteichwirtschaften und in freien Gewässern*. Stuttgart, 1939.

Univ.Lex. = *Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart*. 4. Auflage. Altenburg, 1857–1865.
 Vad.Versl. = *Vadász- és Versenylop*. Pest, Budapest, 1857–1919.

Vadl. = *Vadász Lap [Vadászlap]*. Az Országos Magyar Vadászati Védegyelet hivatalos közlönye. Pest, Budapest, 1879–1920.

Viski = Viski Károly: *Tihany őshalászata* (NéprÉrt. 1932: 37–54).

VN. = Gozmány László: *Vocabularium nominum animalium Europae septem linguis redactum*. Budapest, 1979.

Vutskits = Vutskits György: *A Magyar Birodalom halrajzi vázlata*. Keszthely, 1904.

W. = *Wikipedia*, the free encyclopedia (<http://...wikipedia.org>).

Zoogr.R. = Peter S. Pallas: *Zoographia Rosso-Asiatica: sistens omnium animalium in extenso Imperio Rossico*. Petropoli, 1831.

Zool.NY. = J. E. De Kay – W. H. Seward: *Zoology of New York; or, The New York Fauna*. Albany, 1842–1844.

Rácz János

A paduc és a pikó neveinek történeti-etimológiai vizsgálata

A **paduc** 'Chondrostoma' (MoH. 93) a pontyfélék 'Cyprinidae' családjába tartozó nem. A latin szaknyelvi *Chondrostoma* (< gör. *χόνδρος* 'porc' és *στόμα* 'száj') generikus név lefordítva 'porcszáj', számos európai nyelvi nevével együtt az alsó állású haránthasíték száj szarusodott ajkaira utal. (Ez a lefelé nyíló száj teszi lehetővé, hogy a paduc fajok a táplálékukat a vízfenékről szedegetni tudják.)

A *paduc* régi halnevünk, rövidített szótörténete szerint 1584: *padocz*, *podotz*, *podocz* (SzT. 8: 192), 1589: *padocz hal*, 1593: *podotzot*, 1621: *padocz*, *poducz*, 1632: *poducz*, 1674: *paducz*, 1691: *paducz* (uo. 10: 390), 1727: *paduc* (SzlJsz. 371), 1794: *padutz* (Grossinger 180), 1801: *paducz* (Term.Hist. 269), 1830: ua. (Reisinger 69), 1833: *padútz* (Dankowsky 723), 1846: ua. (ÁM. 778), 1863: ua. (Heck. 203), 1882: ua. (Chyzer 9), 1884: ua. (Nyr. 13: 553), 1887: *paducz* 'Chondrostoma nasus' (HalK. 764), 1900: *paduc* (PallasLex. 18: 403). A magyar nyelvjárásokban számos alakváltozata használatos, Gyurkó 168: *paduc* 'Vimba vimba' (Maros felső folyásán, összetévesztik a paducal) | ÚMTsz. 3: 249: *paduceszeg*, 2: 811: *paduchal* | Népr.Közl. 4/3: 42: *paluszt* | Hal. 33: 50: *padóc* | MoH. 93: *patim* | MTsz. 2: 57: *paduc*, *paduszk*, *paluc*, *podviz-hal*, *patic*, *patus*, *potoz*, *potoznak* | HalK. 764: *paduszk*, *palucz*, *paticz*, *podvizhal*, *potoz*, *potoznak* | SzegSz. 2: 294: *patuskeszeg*, *paduc*, *patisz*, *patusz* | Kovács 66: *batuchal*, *patuc*, *fehérpatuc*, *pirospatuc*, *kutyaróri patuc* 'Chondrostoma nasus'.

Szláv jövevényszavaink közé tartozik, viszonylag korai átvétel; vö. szerb *nođycm*, szln. *podust* (FB.), le. *podusta* (uo.; 1472: *podust* [RF. 98]), *podusta*, *podustwa* (SNPol. 2: 201), szlk. *podustva* (Ferianc 43), cs. *podustva* (uo.; öcseh *podusk* [Machek 380]), fehéror. *nađycm*, ukr. *nođycm*, ruszin *nōđycmba* (W.), or. *nođycm* (FB.; 1607: *poduszy* [RF. 98], 1793: *podufi* [Allg.Pol.Lex. 1: 1365]), kárpukr. *pōdustva* 'ua.' (Ferianc 44), melyek az ósszláv **podustva* (ZSIPh. 19: 67) alakra vezethetők vissza. Ez a halmnév szóösszetétel, a *pod* 'alatt, alulról' (REWb. 2: 382) és *ustá* 'száj' (uo. 3: 191) szavaké. A hal szájára vonatkozik, amely nem elől, hanem alul van. A magyarba egy *podust* alak került át, esetleg a szlovénből (TESz. 3: 57). Ugyanez a névadási szemlélet háttére a paduc ang. *undermouth* és ném. *Untermaul* (EL.), azaz 'alsószáj' elnevezése esetében. A göcseji *podviz* azonban külön átvétel a szln. *podvist* (SzlJsz. 371) alakból. A *t*-s változatokból a magyarban *t* nélküli alakok lettek. A *t*-t tárgyagnak érezték és elhagyták; a *paduszk* *k*-ja ehasonulással alakult. A szeremségi *patuca* alak (uo.) a magyarból való visszavétel lehet. A paduc ro. *podete*, *podut* (FB.; 1909: Bukovinában *podetj*, *podutj* 'Chondrostoma nasus' [Antipa 193]) nem közvetlen átvétel a szlávól, hanem – erdélyi elterjedtsége miatt is – a magyar *paduc* kölcsönzése. Vö. még ro. *podut* (DLR. 3: 481), Gyurkó 173: *podut* (Erdély), *podete* (Muscel), *pod* (Bihar) 'ua.'

VÉSETTAJKÚ PADUC J. *Chondrostoma nasus* (MoH. 93). Európa nagyobb részén és Kis-Ázsiában honos. Hossza általában 25–30 cm. A magyar folyók hegyi és dombvidéki szakaszain is gyakori. Húsa szálkás, de jó ízű.

1887: ua. (HalK. 645), 1896: *véssettajku paduc* (PallasLex. 12: 84), 1912: ua. (Föld.Közl. 171), 1926: *véssettajkú paduc* (RévaiLex. 19: 193), 1904: ua. (Prem.gimn. 22), 1905: ua. (BrehmK.